ลูกหลานแห่งภูเขาไฟ จงมารวมตัวกัน!

มิร่า อัสลินนิงเตียส (Mira Asriningtyas)

1/

“เวทย์มนตร์คาถา อาจเป็นความรู้สึกแรกเริ่มดั้งเดิมที่สุดของมนุษย์ เป็นประสบการณ์แห่งการดำรงอยู่ในโลกที่สร้างขึ้นมาจากความรู้และปัญญาอันหลากหลาย การหยั่งรู้สัญชาตญาณอันมาจากการรับรู้เป็นรูปแบบหนึ่งของประสบการณ์ การดำรงอยู่ด้วยการคาดคะเนและผัสสะ แม้ว่าความรู้สึกนั้นจะต่างไปจากความรู้สึกของเราเอง” – David Abram[1]

เมื่อตอนที่ฉันเป็นเด็ก มีบางคืนที่พิเศษกว่าคืนอื่น ๆ พ่อกับแม่จะอนุญาตให้ฉันและพี่สาวนอนดึกกว่าปกติ เพื่อพาเราไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง ทานข้าวนอกบ้าน และระหว่างทางที่เรากลับบ้าน เราก็ได้มองเห็นประกายพวยพุ่งของลาวาจากระยะไกล จุดที่เราจะมองเห็นได้ชัดเจนและชอบที่สุด คือ บนถนน ใกล้แม่น้ำ ใกล้กับทุ่งนา และบนเนินเขา ราวกับว่าเป็นการเล่นกับอันตรายจากระยะที่ปลอดภัย ในช่วงเวลาเป็นเด็กเราไม่ได้มีความกังวลกับอันตรายของภูเขาไฟเลยแม้แต่น้อย พ่อของเรา ซึ่งเสียชีวิตไปแล้วเคยกล่าวว่า ตราบใดที่ลาวายังพวยพุ่ง ภูเขาไฟก็ยังไม่ถูกปิดกั้น ดังนั้นจึงยังไม่เป็นอันตรายใด ๆ มันอาจเป็นคำพูดราวกับไร้เดียงสาแต่เราก็เชื่อสิ่งที่บอกพ่อกับเรา สำหรับพวกเราในช่วงเวลานั้นการเห็นเถ้าถ่านของลาวาม้วนตัวอย่างช้า ๆ ชวนให้รู้สึกตื่นเต้นราวกับกำลังดูการแสดงของพลุไฟ เราจ้องมองความงดงามของภูเขาไฟเพียงชั่วขณะหนึ่ง น้องสาวของฉันมักจะนั่งบนไหล่ของพ่อเพื่อมองเห็นได้ชัดขึ้น ส่วนฉันนั่งอยู่บนรถเข็นเด็ก แม่ของเรามักจะบอกกับพวกเราเสมอว่าอย่าชี้นิ้วไปที่ภูเขาไฟ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ไม่สุภาพ เธอบอกว่า “การชี้นิ้วไปที่ภูเขาไฟไม่สุภาพ เหมือนกับการที่เราชี้นิ้วไปที่คุณปู่”

ฉันพบเห็นการระเบิดของภูเขาไฟครั้งแรกตอนฉันอายุ 8 ขวบ ในวันธรรมดาวันหนึ่งของปี 2537 เราอยู่ในห้องเรียนตอนที่ครูใหญ่เดินเข้ามาในห้องแล้วบอกคุณครูอย่างสุขุมแต่หนักแน่นจริงจังว่า “คุณปู่กำลังไอ ทุกคนควรรีบกลับบ้าน” ครูก็ไม่อยากให้โกลาหลเช่นกันจึงบอกกับนักเรียนทุกคนว่า “เด็ก ๆ โรงเรียนเลิกแล้ว ทุกคนควรกลับบ้านอย่างระมัดระวัง และให้ตรงกลับไปหาพ่อแม่อย่างเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้” ฉันเดินกลับบ้านพร้อมกับเพื่อน 4 คนที่บ้านอยู่ใกล้กัน ระหว่างทางนั้นฉันมีคำถามสงสัยมากมาย พวกเรามองเห็นทวยเถ้าถ่านสีเข้มพุ่งขึ้นมาจากภูเขาไฟ บนถนนเต็มไปด้วยผู้คนจำนวนมาก เพื่อนบ้านจับกลุ่มกันด้วยสีหน้ากังวล ป้าของฉันจับมือน้องสาวฉันด้วยมือข้างหนึ่ง ส่วนมืออีกข้างก็อุ้มน้องสาวที่เพิ่งเกิด ฉันทนไม่ได้อีกต่อไปจึงถามออกไปว่า ใครคือคุณปู่ที่กำลังไอ? เขม่าควันสีเทาเข้มที่ปกคลุมไปทั่วหมู่บ้านของเราคืออะไร? ทำไมผู้คนดูตระหนกตกใจ ? มีอะไรเกิดขึ้น?

Photo. 26 : Eruption du 22/11/1994 à Kaliurang.
Ce cliché pris vers 11h30 montre la colline de Plawangan recouverte des cendres issues des nuée ardentes. *(Cliché : M. Marshall)*

ภาพธุลีหลากที่เมือง Kaliurang ทางเหนือของยอดยาการ์ตา ในปี 2537
ภาพจาก BPPTKG’s archive of M.Marshall’

1
David Abram, The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-than-human World (New York: Vintage Books, a Division of Penguin Random House LLC, 1996), 9-10

ป้าของฉัน ซึ่งเป็นนักเล่าเรื่อง บอกให้เรานั่งลงและเล่าด้วยเสียงเบา ๆ ว่า “ป้าจะเล่าเรื่องความลับของครอบครัวของเราให้ฟัง และเราจะต้องเก็บเรื่องราวเหล่านี้ไว้ในใจของเราเสมอในช่วงเวลาเช่นนี้ ในภูเขาไฟ มีอาณาจักรที่ซึ่งบรรพบุรุษของเราได้อาศัยอยู่ พวกเราในฐานะที่เป็นชาวบ้านก็เป็นเหลนของภูเขาไฟ ดังนั้น เราจึงควรเคารพภูเขาไฟ ในทางกลับกันภูเขาไฟก็จะปกป้องเรา ถ้าปู่ของเราไอ หมายถึงมีการก่อสร้างเกิดขึ้นที่อาณาจักร พวกเราก็ควรจะหลีกทางให้ ฉันคิดว่าฉันคงเรียนรู้นิทานเตือนใจและประเพณีต่าง ๆ ได้ทั้งวัน แต่เสียงของป้าก็ถูกขัดจังหวะด้วยรถและรถพยาบาลที่พาผู้บาดเจ็บมาจากทางตอนเหนือของหมู่บ้าน ในทางตรงข้าม นักท่องเที่ยวหลายคนตัดสินใจที่เดินขึ้นไปที่สูงเพื่อที่มองเห็นการหลากของหินชิ้นภูเขาไฟได้ชัดขึ้น (pyroclastic cloud) แทนที่จะ “หลีกทางให้” นั่นเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่ลมพัดมาโดนพวกเขาและพาธุลีหลาก[2] (nuée ardente) มาด้วย ชาวบ้านเรียกธุลีหลากนี้ว่า “wedhus gembel” หรือ “ขนแกะที่เป็นลอน”

ในสัปดาห์ถัดไป ทั้งหมู่บ้านถูกอพยพไปอยู่ในพื้นที่ปลอดภัย ในหลายสัปดาห์ต่อจากนั้น พ่อของเราพร้อมกับผู้ชายในหมู่บ้านพากันลาดตะเวนตรวจตราในเวลากลางคืน หรือกลุ่มผู้เฝ้าระวังในเวลากลางคืน ซึ่งเป็นระบบป้องกันของชุมชน โดยใช้รหัสและเสียงของกลองสลิทหรือกลองกรีดเป็นเสียงเตือน หากไม่มีเสียงกลองสลิท[3]ดังขึ้น ชาวบ้านก็จะสามารถนอนหลับพักผ่อนได้อย่างสงบใจในบ้านของพวกเขา

หลังจากผ่านประสบการณ์การปะทุของภูเขาไฟเมอราปีเป็นครั้งแรก ฉันเรียนรู้ว่าภูเขาไฟและทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวเราล้วนแต่เป็นสิ่งมีชีวิตด้วยกันทั้งนั้น หินทุกก้อน ก้อนกรวดทุกชิ้น ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ ภูเขา แม่น้ำ สายฝน ธรรมชาติ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ล้วนแต่มีจิตวิญญาณ มีองค์ความรู้และมีพลัง ผู้คนที่อาศัยอยู่รอบภูเขาไฟเชื่อว่าพวกเราแบ่งปันพื้นที่อาศัย ไม่เฉพาะเพียงกับสัตว์และพืชนานาชนิด หากยังรวมไปถึงเหล่าวิญญาณของบรรพบุรุษ เทพเทวดา สิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ และผู้คุ้มครองธรรมชาติ การอาศัยอยู่ร่วมกันจึงสำคัญที่การเคารพและปกป้องสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า

เพื่อรักษาความสมดุลและต่างตอบแทนกัน ภูมิปัญญาด้านระบบนิเวศปรากฏอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์[4] ยังคงบริสุทธิ์และได้รับการปกป้องดูแล หลังจากวันนั้น นิทานก่อนนอนของพวกเราก็เพิ่มจำนวนและมีความหลากหลายขึ้นตั้งแต่นิทานของ ฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์เซน (Hans Christian Andersen) และอีนิด ไบลตัน (Enid Blyton) ไปจนถึงเรื่องเล่าปากเปล่าเกี่ยวกับตำนาน ของอาณาจักรภูเขาไฟเมอราปี และตำนานของ “Bahureksa” ผู้มีอำนาจสูงสุดแห่งภูเขาเมอราปี

พวกเราฟังเรื่องราวที่พ่อแม่เล่าให้ฟังอย่างตื่นเต้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเหล่าสัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นของ Bahureksa ซึ่งอาศัยอยู่ในภูเขาเมอราปี ตั้งแต่ปลาที่ส่องแสง เหล่ากบที่เป็นดั่งทหารผู้พิทักษ์ สัตว์ที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์กว่าสัตว์อื่น เช่น ม้าป่าที่อาศัยที่ Patuk Alap-Alap และเสือขาวที่อาศัยใน Hutan Blumbang[5] (“Hutan” คือป่าอยู่ในบริเวณชายขอบระหว่างตำนานปรัมปราและความจริง) ในความเป็นจริง เสือขาวไม่ได้เป็นสัตว์พื้นถิ่นของเกาะชวา เสือขาวแห่งภูเขาเมอราปีเป็นสิ่งมีชีวิตในตำนานที่เชื่อถือกันว่าเป็นวิญญาณที่ช่วยคุ้มครองบรรพบุรุษของชาวบ้านที่อยู่ภายใต้ภูเขาเมอราปี คนบางคนที่เคยพบกับเสือขาวเล่าว่าเสือขาวปรากฏตัวเพื่อเตือนนักเดินป่าและมีข้อห้ามมิให้มีการจับหรือฆ่าเสือขาว หากนักเดินป่าพบกับเสือขาวระหว่างทางที่กำลังเดินอยู่ นักเดินป่าจำเป็นต้องเดินกลับไปยังทางเดิมที่เดินมา เปลี่ยนเส้นทาง หรือควรเดินทางกลับบ้าน มิอย่างนั้นอาจจะประสบกับสิ่งที่ไม่ดีหรืออาจพบกับอันตรายได้

2
ธุลีหลาก (nuée ardente) คือ การปะทุของภูเขาไฟที่ทำให้เกิดเถ้าที่ผสมจากกรวดภูเขาไฟและก๊าซแรงดันสูง ซึ่งไหลลงจากภูเขาไฟด้วยความเร็วสูงและมีพลังการทำลายล้างสูง (ที่มา: https://www.britannica.com/science/nuee-ardente)

3
กลองสลิทหรือกลองกรีด คือเครื่องเคาะที่ทำจากการกรีดลำต้นของต้นไม้ผ่านช่องตามยาวและตีด้วยไม้ (ผู้แปล)

4
พื้นที่ที่นับว่ามีความ “ศักดิ์สิทธิ์” นี้เชื่อว่าถูกปกครองด้วยอำนาจของภูเขาไฟเมอราปี ซึ่งรวมเอาพื้นที่ป่า ในฐานะที่เป็น “Hutan Bingungan” (forest of confusion ป่าแห่งความสับสน) พื้นที่อันตรายบนภูเขาไฟ เช่น Pasar Bubrah (the spirit market) ตลาดหรือที่พบปะของวิญญาณ และแหล่งน้ำ เช่น Umbul Lanang, Umbul Wadon และ Umbul Bebeng

5
Lucas Sasongko, Manusia Jawa dan Gunung Merapi: Persepsi dan Kepercayaan (Yogyakarta: Gajah Mada University Press, 1991), 64article/view/2414

ในขณะเดียวกัน สัตว์อื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นสัตว์ในตำนานที่เป็นของผู้มีอำนาจในภูเขาเมอราปีนั้นมีบทบาทสำคัญในการส่งสัญญาณเตือนในเบื้องต้น เมื่อภูเขาไฟเมอราปีปะทุขึ้นก่อนจะมีการระเบิดของภูเขาไฟ สัตว์ป่าที่ซ่อนตัวอยู่จะปรากฏตัวและเข้ามาในหมู่บ้าน ตามความเชื่อของพื้นถิ่น Bahureksa ส่งสัตว์เหล่านี้มาที่หมู่บ้านเพื่อเตือนและบอกผู้คนว่าถึงเวลาเตรียมตัวและอพยพเพราะว่าการระเบิดกำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า นอกจากนี้ พฤติกรรมแปลก ๆ ของสัตว์ถือเป็นการเตือนว่าจะมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ไม่เพียงเฉพาะกับภูเขาเมอราปี หลักฐานจากเรื่องเล่าที่มาจากในหลาย ๆ พื้นที่ในโลกที่บอกเล่าถึงเรื่องราวการอพยพของสัตว์นานาชนิดก่อนที่จะเกิดภัยธรรมชาติ

ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดินไหว สึนามิ พายุ หรือการระเบิดของภูเขาไฟ แม้ว่านักวิทยาศาสตร์บางคนอาจจะยังไม่เชื่อเกี่ยวกับการเตือนภัยนี้ กระนั้น โดยทั่วไปแล้วสัตว์มีสัญชาตญาณสูงสามารถรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมรอบตัวได้แม้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย เรียกว่าเป็นความสามารถที่จะรู้สึกถึงการส่งสัญญาณทางกายภาพ/ธรณีฟิสิกส์ก่อนมนุษย์ พฤติกรรมแปลก ๆ ของสัตว์ในฐานะที่เป็นระบบการเตือนภัยในระยะแรกเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้พื้นถิ่นที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อใช้ในการอ่านสัญญาณการระเบิดในเบื้องต้น การผ่านวงจรของการปะทุของภูเขาไฟทำให้ชาวบ้านมีความทรงจำผ่านผัสสะต่าง ทั้งความรู้สึกถึงความร้อนที่เกิดขึ้นมาจากการเพิ่มสูงขึ้นของอุณหภูมิอย่างกระทันหัน การได้ยินเสียงหินที่กลิ้งดังก้องจากระยะไกล และความรู้สึกเหมือนมีหนามทิ่มแทงที่ผิวหนังเมื่อเถ้าถ่านเริ่มตกลงมาจากการเกิดธรณีหลาก

ในระบบความเชื่อพื้นถิ่นของชาวชวา มีกระบวนการเรียนรู้ที่รู้จักกันว่า “niteni, niroake, nambahi”[6] ประการแรก คำว่า “niteni” หมายถึงการสังเกต (หรือ ‘ilmu titen’ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวชวาที่อยู่บนฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์อันเกี่ยวข้องกับความรู้สึกในเชิงผัสสะต่อสัญญาณเตือนภัยทางธรรมชาติ ทักษะต่าง ๆ และการสังเกตในการอ่านปรากฏการณ์ธรรมชาติเพื่อคาดการณ์ภัยพิบัติ คำที่สอง “niroake” หมายถึง การจำลอง (ขั้นตอนต่อไปที่จำเป็นต้องทำเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลังจากสังเกตการณ์) คำที่สาม “nambahi” หมายถึง การเพิ่มคุณค่า (ความพยายามเพื่อให้แน่ใจว่าเวลาและบริบทในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ตามธรรมชาติ ตามที่สังเกต เข้าใจ และควบคุมผ่านสองขั้นก่อนหน้า) ความรู้นี้ได้รับการส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นผ่านคติชาวบ้าน นิทานก่อนนอน และเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยหรือเรื่องราวสั้น ๆ เรื่องราวเหล่านี้ต่างเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของป่าและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ เช่น แม่น้ำและหน้าผาที่ห้ามมิให้ผู้คนตัดต้นไม้หรือหญ้า รวมถึงห้ามมิให้หยิบหรือเคลื่อนย้ายสิ่งใดก็ตามจากที่ของมัน หรือทำให้ป่าแปดเปื้อนในทางใดทางหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ทำให้ฉันตั้งคำถามว่า ตำนานปรัมปรา เรื่องเล่า และอำนาจเหนือธรรมชาติน่าจะเป็นวิธีการที่ผู้คนในอดีตสื่อถึง “เหตุผล” และ “ความรู้” ก่อนที่ความคิดในลักษณะนี้จะถูกจัดประเภทในฐานะที่เป็น “สากล” หรือ “วิทยาศาสตร์”

2/

ในช่วงวัยเด็ก ฉันเรียนรู้เรื่องราวของภูเขาไฟเมอราปีได้ผ่านการบอกเล่าและการเล่าเรื่อง (เช่น คุณปู่กำลังจัดงานเลี้ยง) และสัญลักษณ์ต่าง ๆ นิทานเตือนใจถูกเล่าในฐานะที่เป็นเรื่องราว ส่วนนิทานสุภาษิต (parables) มักเต็มด้วยการเปรียบเทียบคุณค่าและความรู้ที่บางครั้งมีลักษณะนามธรรม ผู้เป็นนายแห่งภาษานี้คือ Mas Penewu Suraksohargo, better known as Mbah Maridjan (“Grandfather Maridjan”) หรือ คุณปู่ Maridjan ผู้ซึ่งอยู่ในพื้นที่กึ่ง ๆ กลาง ๆ[7] หรือผู้เฝ้าประตูแห่งวิญญาณ เขาได้รับมอบหมายให้คุ้มครองภูเขาเมอราปีหลังจากพ่อของเขา ซึ่งเป็นผู้พิทักษ์แห่งขุนเขา และถูกเรียกขานว่า Suraksohargo เขาได้เสียชีวิตลงในปี 2525 ในเวลาที่เขาไม่ได้เล่าเรื่องตลกขบขัน เขามักจะพูด

6
3N (Niteni, Niroake, Nambahi) เป็นความระบบความเชื่อท้องถิ่นของชวา นักกิจกรรมชาวอินโดนีเซีย Ki Hadjar Dewantara or Raden Mas Soewardi Soerjaningra ต่างใช้ระบบการเรียนรู้นี้ (Sumiyati, and Sri Adi Widodo. Pengaruh Konsep 3N “Niteni, Nirokke, Nambahi” Terhadap Prestasi Belajar Matematika Ditinjau dari Keaktifan Siswa Kelas X SMK. PDF. Yogyakarta: UST, 2018. https://jurnal.ustjogja.ac.id/index.php/etnomatnesia/article/view/2414)

7
ผู้ที่อยู่ในสถาวะกึ่ง ๆ กลาง ๆ นี้หมายถึงมนุษย์ที่กลายเป็นสื่อกลางระหว่างโลกของมนุษย์และโลกอื่น ๆ เข้าด้วยกัน (Bobbette, Adam. “The Inbetweeners” WdW Review. April 2016. Accessed January 17, 2021. https://www.fkawdw.nl/en/review/desk/the_in-betweeners)

เป็นรหัสอันซับซ้อนที่ทั้งเข้าใจง่ายและยากในเวลาเดียวกัน สายตาของตัวมีประกายถึงความรอบรู้และใบหน้าที่เต็มไปด้วยรอยยิ้มอันอบอุ่น เขาเกิดและใช้ชีวิตอยู่ที่ Kinahrejo หมู่บ้านเล็ก ๆ อยู่ห่างจากภูเขาเมอราปีราว 4.7 กิโลเมตร

ฉันพบกับ Mbah Maridjan ครั้งแรกในปี 2547 พร้อมกับกลุ่มนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ระหว่างทางที่ไปยังหมู่บ้าน Kinahrejo จะต้องผ่านประตู ซึ่งปัจจุบันเป็นประตูทางเข้าที่นักท่องเที่ยวต้องจ่ายค่าเข้าไปยังพื้นที่ การเข้าสู่ประตูนี้ให้ความรู้สึกเหมือนการเข้าสู่หมู่บ้านศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ต่างช่วงเวลากับเรา ทันทีที่รถวิ่งเข้าไปถนนมีขนาดแคบลงและต้นไม้สูงขึ้น ในเวลาที่เรามองไปยังเส้นทางข้างหน้า การมองเห็นที่จำกัดลงทำให้เราทิ้งความเร่งรีบของเมืองไว้เบื้องหลัง ทั้งภาพโฆษณาปริมาณมาก มลพิษทางอากาศ และร่องรอยอื่น ๆ ของชีวิตในเมือง ประสบการณ์นี้ทำให้รู้สึกราวกับว่าเรากำลังถูกโอบล้อมด้วยพลังอำนาจที่ทั้งให้ความรู้สึกได้รับการทะนุถนอมและปกป้อง กระทั่งไปจนสุดถนนนั้นเองคือที่พำนักของ Mbah Maridjan

Mbah Maridjan มีชีวิตอย่างถ่อมตนรายล้อมไปด้วยชาวบ้านในความดูแลของเขา เขาไม่ได้ปกป้องดูแลเฉพาะภูเขาเมอราปี หากยังรวมไปถึง “ธรรมชาติ” จะไม่มีการขายอะไรก็ตามใน Kinahrejo ทั้งเพื่อการท่องเที่ยวและเพื่อการขาย ทรัพยากรธรรมชาติสำหรับอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นวัตถุดิบ ฉันจำคำบอกเล่าเก่าแก่ของชวาได้ดีว่า “Adoh ratu cedhak watu” หรือ “ไกลจากกษัตริย์ ใกล้ก้อนหิน” ทำให้เรามองเห็นภาพระยะห่างในเชิงภูมิศาสตร์ระหว่างศูนย์กลางการปกครอง (อาณาจักร) กับภูเขา ที่ซึ่งผู้คนเรียนรู้จากชีวิตและธรรมชาติ (ด้วยการทำความเข้าใจความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันระหว่างมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มากไปกว่าการให้ความสำคัญกับสถิติ นโยบายของรัฐ และเทคโนโลยีที่ใช้ในการสื่อความจริง) Mbah Maridjan เชื่อว่ามนุษย์มีอิสระภาพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันตามสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้มา เขาเชื่อว่าไม่มีความรู้ใดที่เหนือว่าความรู้อื่นใด ในทางกลับกันความรู้ต่างมีคุณค่าต่อกันและกัน หนึ่งในคำพูดของเขาที่มีชื่อเสียงมาก คือ “ฉันเป็นคนเขลาคนหนึ่ง ดังนั้นเขาจึงมีความสุขกับสิ่งที่เขามี คนฉลาดคงต้องการสิ่งต่าง ๆ มากกว่านี้ และในฐานะชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ ฉันพยายามขัดเกลาผัสสะ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และเรียนรู้การมีชีวิต ฉันพยายามที่จะไม่มีชีวิตเพียงเพราะหายใจอยู่ แต่ใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย”[8]

ภายใต้สถานะนี้ เขาไม่ปฏิเสธต่อความเชื่อของเขาที่ว่าธรรมชาติจะเป็นผู้ให้และคุ้มครองเราให้ปลอดภัยตราบใดที่เราปกป้องธรรมชาติด้วย กล่าวได้ว่า Mbah Maridjan เป็นนักอนุรักษ์ธรรมชาติที่ปกป้องหมู่บ้านจากอุตสาหกรรมบ่อทรายในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่และโครงการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาทำลายสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ด้วยความเชื่อเช่นนี้จึงทำให้เขามีความขัดแย้งกับรัฐบาลอินโดนีเซียในหลายครั้ง ข้อตกลงที่โด่งดังที่สุดมาจากกรณีระหว่างเขากับสุลต่านแห่งยอคยาการ์ต้าในปี 2549 เนื่องจากเขาไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลที่สั่งให้มีการอพยพออกจากพื้นที่ในช่วงเวลาที่ภูเขาไฟเมอราปีกำลังประทุ เนื่องจากเขาเชื่อว่าเป็นหน้าที่ของเขาที่เขาต้องดูแลความปลอดภัยของภูเขา และจากสัญชาตญาณของเขาที่บอกว่ายังไม่ถึงเวลาที่ต้องอพยพ หลังเหตุการณ์นี้ทำให้เขากลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมาก สุลต่านแห่งยอคยาการ์ต้าไม่พอใจที่เขาไม่ทำตามคำสั่งจนต้องไปที่หมู่บ้านเพื่อพูดคุยกับเขา เขากล่าวว่าเขาเชื่อฟังคำสั่งของสุลต่านในฐานะกษัตริย์เท่านั้น ควรจะกล่าวด้วยว่า ยอคยาการ์ต้าเป็นภูมิภาคพิเศษที่ยอมรับความเป็นสุลต่านทั้งในฐานะของกษัตริย์และผู้ว่าราชการจังหวัด ในครั้งนั้น Mbah Maridjan ถือว่าคำสั่งที่ออกมานั้นมาจากสุลต่านในฐานะที่เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ใช่คำสั่งของกษัตริย์[9] ด้วยสถานะของการเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดจึงมักฟังข้อมูลหลักฐานจาก

8 M.Baharuddin, “Manusia Sejati dalam Falsafah Mbah Maridjan dan Abdul Karim al-Jilli”, Analisis, Vol.XIII, No.1, June 2013. p.228

9 ในฐานะที่เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด สุลต่านจำเป็นต้องปฏิบัติตามแผนการอพยพเมื่อมีภัยพิบัติตามนโนบายของรัฐบาลอินโดนีเซียอย่างเข้มงวด เมื่อมีสัญญาณเตือนถึงการปะทุของภูเขาไฟ ศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีภัยพิบัติทางธรณีวิทยายอรก์ยาการ์ตา หรือ บีพีพีทีเคจี (BPPTKG) จะประกาศให้ปฏิบัติตามนโยายที่วางไว้ อย่างไรก็ตาม บทบาทของสุลต่านในฐานะกษัตริย์และผู้นำทางจิตวิญญาณของเมืองยอคย์ยาการ์ต้า เขามีทางเลือกที่จะขอความเห็นจากอำนาจเหนือธรรมชาติและอ่านสัญญะของธรรมชาติ หากเขาเชื่อว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอาจจะมีทิศทางที่ตรงข้ามกัน หากเกิดกรณีดังกล่าวในฐานะกษัตริย์เขาควรให้คำแนะนำที่ต่างออกไป ในกรณีคือการไม่นำพาผู้คนไปสู่อันตราย กษัตริย์ตัดสินใจที่ดำเนินการตามคำแนะนำที่มาจากรัฐอินโดนีเซียและให้คำสั่งในฐานะที่เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดยอคยาการ์ต้า

วิทยาศาสตร์ ในขณะที่หากเป็นกษัตริย์น่าจะมองเห็นสัญญะจากธรรมชาติในท้ายที่สุด นิมิตของ Mbah Maridjan ก็เป็นจริง หลังการระเบิดเกิดขึ้นไม่ได้มีระดับที่รุนแรงและก่อให้เกิดความเสียไม่มากนัก ในขณะที่ทุกคนพุ่งความสนใจไปที่ภูเขาไฟและทางตอนเหนือของยอคยาการ์ต้า ทางตอนใต้ของยอคยาการ์ต้ากลับมีแผ่นดินไหวขนาด 5.9 ริกเตอร์ทำลายผู้คนกว่า 3,000 คนในช่วงเวลาเพียง 57 วินาที ผู้คนที่อยู่ภายใต้ภูเขาเมอราปีรอดชีวิต Mbah Maridjan ได้รับการยกย่องในฐานะที่เป็นวีรบุรุษและในฐานะผู้ต่อต้านที่กล้ายืนกรานต่อรัฐบาล ข่าวลือเกี่ยวกับพลังอำนาจของเขาแพร่กระจายออกไปจำนวนมาก ทั้งเรื่องราวที่เขาสามารถเดินเท้าเปล่าขณะที่ลาวากำลังไหลได้ การที่เขาสามารถหาตัวคนที่หลงทางในภูเขาเมอราปีได้เสมอ การที่เขาสามารถเดินทางจากบ้านเขาของกับพระราชวังของสุลต่านได้อย่างรวดเร็วทั้งที่มีระยะทางห่างกันถึง 30 กิโลเมตร รวมไปถึงการที่เขาสามารถอ่านสัญญะจากธรรมชาติได้อย่างแม่นยำกว่าใครบรรดานักปีนเขา ชาวบ้าน และผู้คนที่รู้จักเขาดีตื่นเต้นที่ได้แบ่งปันเรื่องเล่าเกี่ยวกับพลังอำนาจของเขา อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนที่เข้ามาทำข่าวกลับลดทอนเรื่องราวของเขาให้เป็นเพียงแค่เรื่องของคนที่ต่อต้านอำนาจรัฐ อันเป็นการมองข้ามความรู้อันหยั่งรากลึกที่สั่งสมมานานหลายปีของเขา การมีชื่อเสียงราวกับไฟสปอต์ไลท์ที่ส่องมาที่ตัวเขาเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความต้องการของเขา หลังจากนั้นไม่นาน ชาวบ้านรวมตัวกันที่หน้าประตูทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้สื่อแฟนคลับ นักแสวงหาโอกาส หรือคนแปลกหน้าสามารถเข้าถึงเขาได้ เขาเองก็พยายามซ่อนตัวจากสื่อ ชื่อเสียงเป็นอันตรายและกัดกินตัวเขาเองจากข้างในภาพรอยยิ้มอันอบอุ่นและสายตาที่ส่องประกายหมองหม่นลง

ไม่นานหลังจากนั้นภูเขาเมอราปีระเบิดครั้งใหญ่ในปี 2553 และพรากชีวิตของเขาไป พลังอำนาจของเขาก็ค่อย ๆ เลือนหายไป การจากไปของเขาได้เป็นจุดสิ้นสุดของยุคสมัย หลังจากที่เขาจากไป อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคยอยู่ล้อมรอบหมู่บ้านที่ไม่ขายอะไร แปรเปลี่ยนการขายทุกสิ่งทุกสิ่งอย่างที่สามารถขายได้ Elizabeth Inandiak นักเขียนและเพื่อนที่ดีของ Mbah Maridjan กล่าวถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหนังสือของเธอที่ชื่อว่า 'Babad Ngalor Ngidul'[10] ไว้ว่า หลังจากที่เถ้าถ่านบริสุทธิ์ พื้นแผ่นดินของ Kinahrejo เต็มไปด้วยขยะพลาสติก ทำให้ต้นไม้ขาดอากาศหายใจ เรียกได้ว่าเป็นหายนะ จากหมู่บ้านศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายใต้ภูเขาเมอราปีกลายมาเป็นตลาดขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันภูเขาไฟก็กลายมาเป็นสินค้าหลัก[11]

3/

"การนิยามว่าภาษาคืออะไรมักกล่าวว่า ภาษาคือสิ่งที่เลียนแบบความอยากรู้ สื่อเดียวที่เราสามารถใช้นิยามภาษาได้ก็คือภาษาในตัวมันเอง อาจจะดีที่สุดที่เราจะไม่กำหนดกฎเกณฑ์ของภาษา และความรู้ก็จะถูกเปิดกว้างออกไปอย่างลึกลับ"[12]

ในขณะที่ฉันกำลังเขียนเรื่องราวเหล่านี้ในปี 2564 ภูเขากำลังส่งเสียงร้องกึกก้อง การปะทุของภูเขาไฟเมอราปีทำให้การทำวิจัยและการเดินทางของเราต้องสิ้นสุดลง สถานะของภูเขาไฟได้ยกระดับความรุนแรงอยู่ในระดับ 3 จาก 5 ซึ่งเป็นความรุนแรงสูงสุดในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2563 หลังจากนั้นวันที่ 23 พฤศจิกายนก็มีข่าวว่าครอบครัวเสือดาวชวาเข้ามาป่วนเปี้ยนบนถนนใกล้กับหมู่บ้าน[13] สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผู้คนเชื่อกันว่าเป็นการบ่งบอกได้ว่าภูเขาไฟใกล้จะปะทุขึ้นมาแล้ว ศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีภัยพิบัติทางธรณีวิทยายอรก์ยาการ์ตา หรือ บีพีพีทีเคจี (BPPTKG) ประกาศให้ผู้คนอยู่ในความสงบ ทั้งยังเน้นว่าการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในหมู่บ้านไม่ได้บ่งบอกถึงอันตรายใด ๆ ทั้งยังประกาศว่ารอยเท้าของเสือดาวชวาที่พบในหมู่บ้านอาจเป็นแค่รอยเท้าของสุนัขเท่านั้น[14] ไม่ได้สื่อถึงการเตือนภัยใด ๆ

10
ชื่อหนังสือ Babad Ngalor Ngidul สามารถแปลได้ว่าเป็นจดหมายเหตุจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ "Ngalor-ngidul" เป็นคำภาษาชวาที่มักใช้การความหมายถึงคำพูดที่ไม่ประติดประต่อ ติดขัด และสัญญะถึงความไม่ปกติ อย่างไรก็ตาม ในหนังสือนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า "ngalor-ngidul" ในความหมายถึงการสนทนาอันลึกซึ้งยาวนานระหว่างผู้ที่อยู่ทางเหนือกับผู้ที่อยู่ทางใต้ ในบริบทของการที่ชาวยอคยาการ์ต้าอาศัยอยู่ภายใต้ทะเลใต้และภูเขาไฟเมอราปีมาหลายชั่วอายุคน "Ngalor-ngidul" จึงสื่อถึงความสัมพันธ์ของการตอบแทนและพึ่งพากันระหว่างเมฆหมอกร้อนแห่งทางเหนือและคลื่นลมของทะเลจากทางใต้

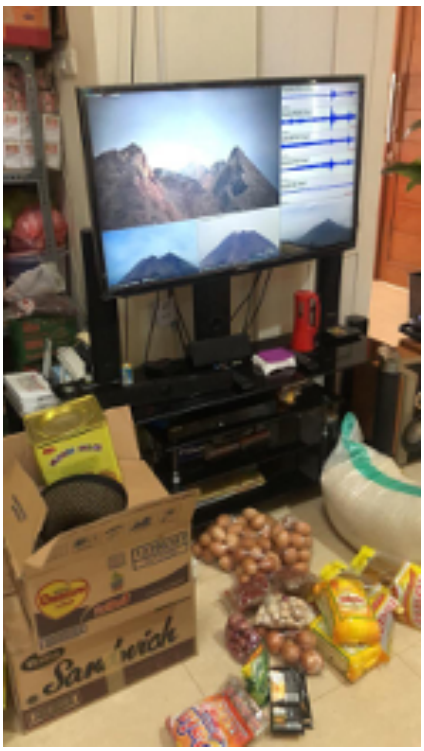
11
Elizabeth D. Inandiak, Babad Ngalor Ngidul (Yogyakarta: KPG, 2016) [free translation]

12
David Abram, The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-than-human World (New York: Vintage Books, a Division of Penguin Random House LLC, 1996), 73

13
Arief, Teuku Muhammad Valdy. "Jejak Satwa Diduga Macan Tutul Ditemukan Di Jalur Evakuasi Gunung Merapi." KOMPAS.com. November 23, 2020. Accessed December 14, 2020. https://regional.kompas.com/read/2020/11/23/17473611/jejak-satwa-diduga-macan-tutul-ditemukan-di-jalur-evakuasi-gunung-merapi?page=1.

14
Aprian, Dony. "Penjelasan TNGM Soal Jejak Diduga Macan Tutul Di Jalur Evakuasi Gunung Merapi Halaman All." KOMPAS.com. November 24, 2020. Accessed December 14, 2020. https://regional.kompas.com/read/2020/11/24/14201261/penjelasan-tngm-soal-jejak-diduga-macan-tutul-di-jalur-evakuasi-gunung?page=all.

ในทางกลับกัน ผู้คนในหมู่บ้านตรียมหัวรถไปทางใต้ หนังสือพิมพ์เก่าถูกขยำเพื่อนำมาใช้ในการกันลมเข้าบ้านเพื่อลดทอนความรุนแรงหากว่ามีเถ้าธุลีของภูเขาไฟแพร่กระจายในวงกว้าง ช่วงเวลากลางคืนเหล่าผู้ชายในหมู่บ้านมารวมตัวรอบกองไฟเพื่อเฝ้าระวัง การเฝ้าระวังภูเขาไฟในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลทางวิทยาศาสตร์น่าจะมีความผิดพลาดบางอย่าง หลังจากหลายปีผ่านไป ผู้คนในหมู่บ้านยังทำตามสิ่งที่ควรทำเมื่อมีการปะทุของภูเขาไฟ ต่างกันตรงที่เสียงและการดูวิดีโอถ่ายทอดสด ไม่มีเสียงวิทยุสื่อสารแบบมือถือและการเฝ้ากะที่สถานีวิทยุแบบเดียวกับที่เคยทำก่อนปี 2553 ตอนนี้ผู้ติดตามดูภูเขาไฟผ่านการถ่ายทอดสดทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากยูทูปและช่องทางสื่อสารอื่น ๆ ในหลากหลายมุม[15] ทั้งยังสามารถเข้าถึงได้จากทั่วโลก ผู้คนนับหมื่นคนที่เฝ้าดูการถ่ายทอดสดนี้ตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน ช่องแชทสำหรับพูดคุยที่อยู่ข้างกันก็มักจะยุ่งอยู่เสมอ ทั้งแสดงความเห็นเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของภูเขาไฟ ขณะเดียวกันก็วิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ไป ด้วยราวกับคอลัมน์ซุบซิบข่าวดาราดัง

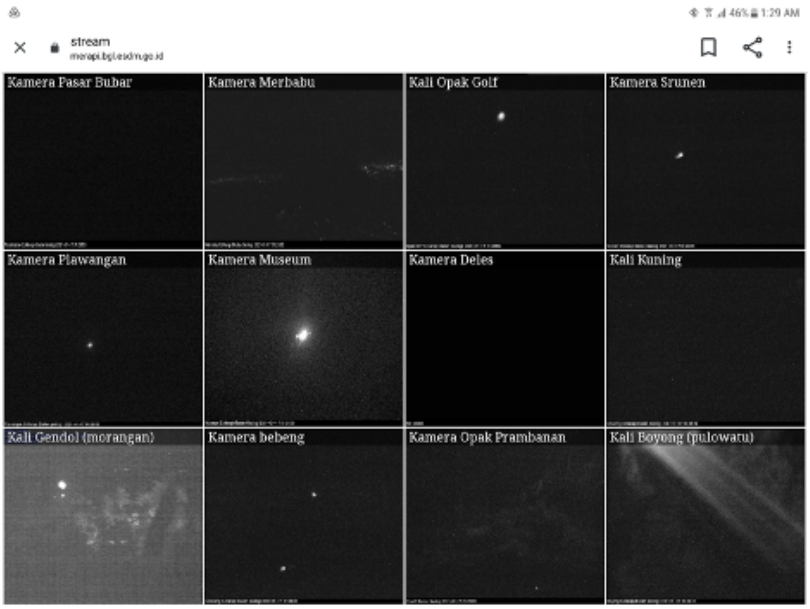

การถ่ายทอดสดของภูเขาไฟเมอราปีจากห้องนั่งเล่นหนึ่ง,
ภาพถ่ายโดย Granita Elsara

ฉันสงสัยว่าคุณปู่ภูเขาไฟของเราจะคิดอย่างไรกับสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ เมื่อกาลหนึ่งนานมาแล้ว ที่นี่ การจ้องมองหรือชี้นิ้วไปที่ภูเขาไฟถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ในช่วงเวลาที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ยังคงเป็นพื้นที่ลี้ลับ ปัจจุบันแม้กระทั่งตลาดหรือแหล่งพบปะซึ่งเป็นพื้นที่รวมตัวกันของภูติผีต่าง ๆ ก็ได้รับการถ่ายทอดสด 24 ชั่วโมงต่อวัน 7 วันต่อสัปดาห์ นักวิทยาศาสตร์พร้อมอุปกรณ์นานาชนิดในเฮลิคอปเตอร์รายงานสถานการณ์ต่าง ๆ ผ่าน Zoom โปรแกรมพูดคุย/ประชุมออนไลน์ นอกจากนี้ผู้คนสามารถติดตามข่าวสารอย่างเป็นทางการของ บีพีพีทีเคจี (BPPTKG) ได้ทางช่องยูทูปและเผยแพร่ลิงค์ของเว็บสัมมนาเหล่านี้ผ่าน WhatsApp บทสนทนาระหว่างการเฝ้าระวังในตอนกลางคืนตอนนี้เต็มไปด้วยคำศัพท์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสัณฐานวิทยา การเปลี่ยนรูปของภูมิทัศน์ การตีความความฝันหรือสภาวะกึ่ง ๆ กลาง ๆ ระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติถูกแทนที่ด้วยการพูดคุยและการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ถึงความเป็นไปได้ในการพังทลายของภูเขาไฟ แผ่นดินไหวประเภทต่าง ๆ ความสูงและ

15
ช่องถ่ายทอดสดอย่างไม่เป็นทางการที่มีชื่อเสียงที่สุดในยูทูปคือ https://youtu.be/wElf8MZgxY4 ซึ่งเป็นที่นิยมมากกว่าช่องของ BPPTKG แม้ว่าช่องต่าง ๆ จะอ้างอิงจากกล้องและเครื่องมือตรวจจับวัด และบันทึกวัดแรงสั่นสะเทือนแผ่นดินไหวของ BPPTKG ก็ตาม สำหรับช่องทางการสำหรับการตรวจสอบภูเขาไฟเมอราปีนี้ เข้าถึงได้ทาง https://merapi.bgl.esdm.go.id/viewer_images/index.php

ทิศทางของการระเบิด การพูดคุยเหล่านี้ราวกับว่าภูเขาไฟโปร่งใสและสามารถถอดรหัสต่าง ๆ ได้ แม้ว่าอาจจะคาดการณ์ไม่ได้ การพูดคุยในลักษณะที่เป็นทางการเช่นนี้ทำให้รู้สึกว่าภูเขาเมอราปีดูราวกับว่าอยู่ห่างไปจากชีวิต

ภาพ ‘Titik api diam’ ที่มองเห็นผ่านการถ่ายสอดสดของ BPPTKG จากหลากหลายมุมในเวลากลางคืน

ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2564 “titik api diam”[16] อันหมายถึงภาพเปลวไฟลาวาปรากฏที่ปากปล่องภูเขาเมอราปีแสดงให้เห็นการมาถึงของการระเบิดครั้งใหม่ ในขณะที่ลาวาร้อนเริ่มไหลลงมาทางตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาเมอราปี เราตระหนักได้ว่าเราคิดถึงความทรงจำในวัยเยาว์ของการชมภาพลาวาที่ไหลออกมาอย่างตื่นตาตื่นใจในเวลากลางคืน

ภาพลาวาที่ส่องสว่างจากจตุรัสเมือง Kaliurang, ภาพถ่ายโดย Bernhard Awuy, 2021

16
คำว่า “Titik api diam” ไม่มีคำแปลในภาษาอังกฤษอย่างตรงไปตรงมา มีความหมายถึงเปลวไฟที่มีสีแดงสว่างที่ออกมาจากปากปล่องภูเขาไฟ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากภูเขาไฟที่มีปากปล่องเมื่อเกิดการระเบิดจะทำให้ลาวาไหลออกมาจากโดมนี้ ในกรณีของเมอราปี เรามักจะเห็นปรากฏการณ์นี้ได้จากระยะไกล

ประวัติผู้เขียน

มิร่า อัสลินนิงเตียส [Mira Asriningtyas] [เกิด พ.ศ.2529] เป็นภัณฑารักษ์อิสระและนักเขียนเกี่ยวกับศิลปะ อาศัยในยอคยาการ์ตา อินโดนีเซีย เธอเป็นส่วนหนึ่งของ *De Appel Cura- torial Program 2016/2017*, De Appel Art Center, อัมสเตอร์ดัม และ *RAW Academie 6: CURA* ณ RAW Material Company, ดาก้า นอกจากนี้เธอทำโครงการ *Poetry of Space*, จาการ์ตา และยอคยาการ์ตา [พ.ศ.2557]; *Fine [Art] Dining*, Lir Space, ยอคยาการ์ตา [พ.ศ.2559]; *Goodluck, See You After The Revolution*, UVA, อัมสเตอร์ดัม [พ.ศ.2560]; *Why is Everybody Being So Nice?*, De Appel Art Center and Stedelijk Museum, อัมสเตอร์ดัม, [พ.ศ.2560]; *Coming Soon*, Fondazione Sandretto Re Rebaudengo, ตูริน [พ.ศ.2561] และ *The Transient Museum of a Thousand Conversation*, ISCP, นครนิวยอร์ก [พ.ศ.2563] เป็นต้น ในปี 2560 เธอเริ่มทำ 900mdpl โครงการศิลปะเนียนนาเล่รูปแบบเฉพาะเจาะจงพื้นที่ในบ้านเกิดของเธออย่างเมืองคาลูรัง ที่ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งอยู่บริเวณตีนภูเขาไฟเมอราปี เพื่อเก็บรักษากลุ่มความทรงจำด้วยการเชิญชวนคนในท้องถิ่นและศิลปินต่างชาติมาร่วมพำนักและรวบรวมความทรงจำเชิงสังคมที่เกี่ยวพันธ์กับพื้นที่ดังกล่าว แนวความคิดเรื่องการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่กระจัดกระจายอันฝังรากในบริบทท้องถิ่นเพื่อสำรวจระบบองค์ความรู้ ความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา และผลกระทบของลัทธิอาณานิคมได้กลายมาเป็นวิธีการหลักในการวิจัยทั้งหลายของเธอ เช่น *Genealogy of Ghost and How to Co-Live with Them*, Ono-matopee, ไอนด์โอเวน [พ.ศ.2564] และงานตีพิมพ์ เช่น *Re- visiting the Long Slow Walk to 900mdpl: a Personal Note* ใน www.naturalcapital.online; *Popping the Utopian Bubble of Yogyakarta Art Scene*, Metropolis M [พ.ย. 2560]; *Sugar, Spice, and Everything Nice: A Proposal of Possibilities and Disobedience*, De Appel Art Center, อัมสเตอร์ดัม และ *When Did You Last Sip Tea from the Saucer?*, NERO and FSRR, อิตาลี

จัดขึ้นโดย

THE FACTORY
CONTEMPORARY ARTS CENTRE

ร่วมสนับสนุนโดย

SAM | Fund for Arts and Ecology

MAIIAM
CONTEMPORARY
ART MUSEUM

สนับสนุนโดย

SELASAR SUNARYO
art space

graycenter
FOR ARTS AND INQUIRY